

Hadifogoly magyarok története. 2 kötet. 4°, 426—588 lapoldal, 840 szöveggéppel, 8 műmelléklettel és 13 térképmelléklettel. Az Athenaeum kiadása. Ára ? P.

A szenvedések könyve ez. Lapjairól és lapjaira könnyek peregnek: torokfójtó könnyek, miket a hadifogságnak minden elképzelést felülmúló szenvedései sajtoltak ki egyrészt a könyv szenvedő hőseinek, másrészt a lélekben megrendülő olvasóknak szeméből. S mintha minden betű egy-egy könnyecsepp volna, mely a vérfoltokat akarja kimosni a jövő történetéből.

A könyv szerzői kétszeresen nagy értékkel gazdagították hadtörténelmi irodalmunkat: mert művük a maga nemében egyedülálló magyar munka és mert az úttörés nehézségei ellenére is kiválóttal alkottak. Nemesak a világháború foglyainak állít ez a könyv maradandó emléket, de pótolja a múlt mulasztását is.

Gyalókey ezredes a lelkiismeretes hadtörténetíró fáradhatatlan szorgalmával gyűjtötte össze mindazt, amit kútforrásaink a honfoglalástól a világháborúig terjedő időszakban magyar hadifoglyainkról feljegyeztek s kutatásai eredményét remek magyarsággal és megkapó közvetlenséggel tárja elénk a mű első részében. A moziképek élénkségével és fordulatosságával vetíti elénk az augsburgi csatában foglyul esett Lél, Bulcsu és Sur vezérek sorsát, meg a hét „gyászmagyar”-ét. Látjuk a görög fogságba esett 40 magyar lovast, akiket Nikephoros Phokas császár, nyilván vitézségük elismeréséül, kivett a börtönből s testőreiként vitt magával az arabok elleni háborújába. Sorban jönnek utána a besenyők és a kunok fogságába elhurcolt vezéreink s mint egy bájos védőangyal jelenik meg előttünk a fogolyszabadító Szent László fénysugaras glóriás alakja.

1108-ból a *mai kép* tárul elénk: a csehek kegyetlenkedései: Szvatopluk vezérük az elfogott magyarok orrát levágatja, szemét kiszúrattja, a legjobb esetben felakasztatja vagy egyéb módon végezteti ki őket: bosszúszomjánál csak kapzsisága nagyobb: akik nagy váltságdíjat fizetnek, azok megmenekülhetnek. Mintegy ellentétül következik az 1116-i jelenet a magyar tengerparton. Sergius ispán elfogott hadát az arbeciek csak arra kényszerítették, hogy vezeklésül háromszor járják körül zenével Szűz Mária templomát s aztán valamennyit hazabocsátották. Annál kegyetlenebb sorsuk volt a mongoljárás idején fogságba került magyarjainknak. A mongolok elvették ugyan a foglyokért felajánlott sarcot, de a foglyot nem adták ki, hanem megölték. Csak azokat hagyták olykor életben, akik helyett feleségüket vagy leányukat tarthatták meg maguknak, vagy akik — más menekvés híján — beállottak a mongol hadseregbe. De az

utóbbiak is többnyire elpusztultak, mert a mongolok szokás szerint a másnemzetbelieket hajtották maguk előtt az ellenségre.

A 15. században is a csehek tűnnek ki kegyetlenségüikkel. II. Ottokár egy kun vezért felkötetett és sok foglyot embertelenül megkínztatott; s a kapzsiság belőle is kitört: Herbord nevű somogy megyei nemesnek fél fülét levágatta, két fogát kitörtette s ezzel kényszerítette, hogy 100 ezüst márka váltságdíjat fizessen.

A 15. század közepén jött szokásba, hogy a sarc előteremtése végett elbocsátott rab helyébe tús ul. A váltságdíj fejében való szabadulás általános szokássá vált a cseh-huszita rabló-hadjárat idején.

A hadifoglyok helyzetét a török háborúban több hadifoglynak fennmaradt naplójából ismerjük meg részletesen: A legtöbb szenvedés a Konstantinápolyig többnyire gyalogszerrel megtett úton várta a foglyokat.

Az út fáradalmait, a fokozott éhséget s a túlszűfolt elhelyezést, a hadifoglyok igen kis része bírta ki: legtöbbjét már az úton megváltotta a halál a további szenvedéstől. Aránylag igen kevesen láthatták viszont övéiket, vagyonukhoz mért bús váltságdíj árán.

A mohácsi vésztől a szatmári békékig a császárral vívott harcokban is sok magyar esett foglyul. A német fogságot a töröktől leginkább az különböztette meg, hogy elmaradt a rabok hosszú hónapokig tartó keserves útja fogságuk végleges helyéig. Így azután az útközben elpusztultak száma is kisebb volt. De viszont a németek igen sokszor válogatott szerszámokkal kínozták meg a foglyokat. A kegyetlenkedők között a legismertebb Basta György tábornok, aki igazán véres betűkkel írta be nevét Erdély történetébe.

II. Rákóczi Ferenc szabadságharcában vált általános szokássá, sőt rendszerré a fogolycsere. Kivégzés csak megtorlásként fordult elő, vagy akkor, ha rabláson, fosztogatáson értek valakit. A spanyol örökösödési háború alatt a franciák kesztyűs kézzel bántak a foglyokkal, főleg a tisztekkal, de csereképpen csak a harcképteleneket adták vissza; az épkézláb foglyokat hosszabb ideig tartották fogva.

Mária Teréziának a poroszokkal viselt háborújában a foglyok sorsa nem volt épen mostoha. A szökés is könnyű s ezért aránylag gyakori is volt. Talán azért sem gátolták szigorúan a foglyok szökését, mert eltartásuk nagy terhet rótt az államra. Gyakori eset az is, hogy a hadviselő felek hadifoglyok besorozásával is igyekeztek pótolni seregeik veszteségét.

A napoleoni időkben a hadifoglyok sorsa eléggé túrhető volt. Kisfaludy Sándorunknak is igen könnyű hadifogságban volt része.

Az 1848—49-i szabadságharcunk fogságba esett honvédeinek sorsa kevésbé volt emberséges. Az osztrákok nem egyenrangú ellenfélként, hanem lázadókként bántak velük. Főleg azokkal bántak el szigorúan, akik mint tényleges cs. kir. tisztek, a

közös hadseregben viselt rangjukról való lemondás nélkül küzdöttek honvédségünk soraiban. A bécsi- és a lengyel-légiókbau szolgálatból „büntető századokat“ alakítottak s ezeket várak építésére használták fel. A tisztek ellen vizsgálat indult. A legénységből az alkalmasakat visszatartották. A „lázadó foglyokat“, akiket nem végeztek ki, vagy sáncfogságra vagy várfogságra ítélték. A sáncfogságra ítéltektől mindenüket, még ruháikat is elvették: rabruhába öltöztették, kazamatákba zárták és sáncmunkákra kényszerítették őket. A várfogságra ítélték megtartották ruháikat, de egyéb értékeiket elvették, s külön-külön helyiségbe zárták őket. A várfogságra ítélt rabok sorsa nem annyira a hivatalos utasításoktól, mint inkább a várparancsnok és a felügyelő személyzet jó- vagy rosszakarától függött. Legrosszabb sors azokra várakozott, akiket a rácok vagy az oláhok fogtak el. A rácok egyszerűen leölték, míg az oláhok kegyetlen kínzásokkal gyötörték halálra őket.

Olasz hadifogságba került szabadságharcosainknak tűrhető, sőt egyes helyeken elég jó dolguk volt.

A mű következő fejezete a legújabb korszaknak a hadifoglyokra vonatkozó nemzetközi intézkedéseit és azok történetét tartalmazza.

Az államok kölcsönös bizalmatlansága miatt ezek az intézkedések csak nehezen jöttek létre és még ma is igen hiányosak. A legnagyobb hibájuk azonban az, hogy ma sincs általános ellenőrzőjük s így ezek a nemzetközi megállapodások sok esetben nem sokkal jelentenek többet az írott malasztnál. Ellenőrzés hiányában a hadviselő felek akaratától és a legtöbb esetben a felügyelő személyzet lelkiismeretétől függ többé-kevésbé még ma is a hadifoglyok sorsa.

A világháború hadifoglyainak történetét a mű a világháború történetének rövid összefoglalásával és a veszteségekre vonatkozó rendkívül érdekes statisztikával vezeti be s azután rátér hadifoglyaink életére Szerbiában.

Szerbia, mint hadszíntér is egyike volt a legnehezebbeknek. Hadifoglyaink sorsa is talán itt volt a legkeményebb. A hadviselő felek egyike sem alkalmazkodott teljesen a nemzetközi egyezmények szabályaihoz, de kétségtelenül legkevésbé a túlfűtött szenvedélytől égő szerbek. Legelső volt, hogy megmotozták, kifosztották a hadifoglyokat. Mindent, még a köpenyeget, pokrócot, bakancsot, s a legcsekélyebb értékű tárgyat is elvették tőlük. A katonáknak hallgatólagos engedélyük volt a foglyok kifosztására. Sokszor még a személyazonosságot igazoló „Legitimationskapslit“ is elvették. A szlávokkal általánosan kíméletesebben bántak: annál kegyetlenebbül, embertelenebbül a magyarokkal és azokkal, akik katonai esküjükhöz hívelek maradtak. Szemtanúk tesznek vallomást a borzalmas pokolról, amelyben ezer ezer derék katona szenvedett kínos halált vagy legalább testi-lelki gyötrelmeket és megaláztatásokat. Sokszor csoportosan lövették agyon a hadifogly magyarokat vagy átadták a komitácisoknak, akik valamennyit lemészárolták.

Még a hivatalos rendeletek is külön táborokba irányították a nem szláv foglyokat, ahol gyakorta az átpártolt csehek őrizetére és kényekedvére hagyták őket. 55 nagyobb és 64 kisebb foglyótáborban gyötrődtek, dolgoztak és sínylődtek foglyaink. A szerbek egyes táborokban nem is hadifogolynak, hanem közönséges raboknak tekintették foglyainkat, akikkel a szerb hadügyminisztérium 1914 szeptember 20-i rendelete szerint is úgy kellett bánni, mint bebörtönzöttekkel. A zaklatások ezerféle módját eszelték ki és alkalmazták a hadifoglyokkal szemben. Mindehez hozzájárult a hiányos élelmezés, a ruhahiány, a túlszűfolt táborok, a járványok, a betegek hiányos ellátása, a nehéz kényszer-munkák. Ezek miatt teltek meg egymásután a szerbiai hadifogolytemetők. A szerbiai hadifoglyok halálozási arányszáma legalább kétszerakkora, mint bármely más országban. Mindezek ellenére meg kell említeni, hogy a szerb tisztikar tagjai között is akadtak, akik a hadifoglyokkal szemben emberiességet tanúsítottak, sőt olyanok is, akik rosszalták és kifejezetten is elítélték a hatóságoknak a hadifoglyokkal való lelkiismeretlen elbánását. De az általános rosszakaratot tagadni nem lehet, habár az is tény, hogy a rosszakaraton kívül Szerbia gazdasági és egyéb nehézségei is fokozták a fogoly magyarok szenvedéseit.

Szenvedéseiknek végső és legkeservesebb kálváriaútja az úgynevezett „halálmars” volt 1915 október második felében, amikor a mi támadásunk elől hátráló szerb alakulatok napról-napra sodorták maguk elé a hadifoglyokat, mintegy 700 kilométeres úton, Nistől—Valonáig. Ennek a halálmarsnak borzalmas részleteire itt lehetetlen kiterjeszkedni. Elkell olvasni magát a művet, amely a leírhatatlan szenvedésekről döbbenetes színekkel fest megrendítő vázlatokat.

A halálmarsot túlélőkre valóságos megváltás volt, amikor foglyainkat a szerbektől Olaszország vette át s Asinara szigetén csakhamar emberies körülmények közé juttatta. A hálás hadifoglyok számos emlékművel, a többi között művészi szoborral is kifejezték hálájukat „A megmentő Itáliának.”

Ugyancsak az első kötet végigvezet a többi Európai országban fogságba került magyarok életén is.

A hadifogság mindenütt szenvedést jelentett, még azokban az országokban is, ahol a hágai IV-ik egyezményt vették a bánásmód zsinórmértékéül. E tekintetben feltétlen elismeréssel kell előtérbe állítani Olaszországot. Az olasz nemzet a háborús érzelmek idején is megtudta őrizni nemes gondolkodását, s ennek örök bizonyosságát adta a Monte-San-Michelén felállított emlékoszlop feliratában, amely így hangzik: „Ezen a hegycsúcson a halálban testvériesültek olaszok és magyarok, akik életükben hű kötelességtudással harcoltak egymással.”

Ez a felirat bizonyítja, hogy az olasz nemzet — *lélekben is nagy* de hirdeti azt is, hogy az olaszok is érezték azt, amit mi magyarok éreztünk, hogy t. i. országaink nem ellenséges érzésből, hanem csupán történelmi kényszerűségből keveredtek háborúba egymással.

Az Oláhországba került fogoly magyarok sorsa, már akkor

is tűrhetetlen volt, amikor Oláhország még külsőleg semleges maradt. Az oroszok által ebben az időben oláh területre szorított magyar katonák internáltságukban fellázadtak és éhségstrájkot kezdtek, majd szökést kíséreltek meg, hogy a tűrhetetlen állapotból menekülhessenek. A hadüzenet után a helyzet sok helyütt, főleg a sipotelei táborban, a borzalmasságig fokozódott, aminek részben a hiányos ételmezés és ellátás, de főleg a tábor lelketlen parancsnoka és személyzete volt az oka s a kiütéses tifusz a következménye.

A vész, pusztulás tábora volt a Sipotele; Dante tollára valók az ottani borzalmas állapotok. Csak a legerélyesebb diplomáciai fellépés és Mackensen fenyegetése, hogy a megszállott oláh terület előkelőségeiből 500 egyént túsul lefogat, hoztak némi javulást a foglyok életébe.

Franciaországba került hadifogoly magyarjaink élete általában tűrhető volt, habár sok helyütt a foglyotáborparancsnokok személyes rosszakarata sok keserűséget okozott nekik. Elismerésre méltó azonban, hogy a fölöttes hatóságok az ilyen bebizonyítottan rosszindulatú parancsnokokat felváltották. Persze az ilyen bizonyítás nehéz dolog volt és nem mindig sikerült. Az ellenséges érzést azonban a lakosság is tüntetően kifejezte. Apró francia gyerekek, akik alig látszottak még ki a földből, nyelvüket öltögették a hadifoglyokra. Az ellenséges érzés azonban kevésbé nyilatkozott meg a magyarokkal, mint a németekkel szemben.

A mindig előkelő angolok a hadifoglyok dolgát is előkelően és lelkiismeretesen intézték. Panaszok inkább csak az angol gyarmatokon merültek fel; de nyilván itt is inkább a nehéz viszonyok és körülmények miatt. Ugyanilyen, talán még nagyobb fokú elismerés illeti meg a hadifoglyokkal való bánásmódjáért az Egyesült Államokat.

A mű első kötete az Ázsia belsejébe szökött hadifoglyok szárandó és változatos sorsának leírásával végződik.

A második kötet orosz hadifogságba került katonáink életének leírását tartalmazza. Az oroszországi hadifoglyok életét lehetetlen általánosan jellemezni. Más és más volt itt a hadifoglyok élete a háború különböző korszakaiban, más és más volt a forradalmak egyes fázisaiban és változott helyzetük a hely szerint, ahová kerültek. Szinte azt mondhatni, hogy minden orosz hadifogly élete külön-külön egy-egy érdekesítő, hol derűs, hol életveszélyes fordulatokkal telt megkapó regény. Ezekből a változatokból mégcsak szemelvényeket sem igen lehet általános jellemzőként kiválogatni. El kell olvasni annak ezt a detektívregénynél érdekesítőbb kötetet, aki fogalmat akar alkotni magának oroszországi hadifoglyaink sorsáról.

Általában véve az egész mű ép úgy kiváló, mint tudományos hadtörténelmi munka, amilyen kiváló, ha érzéskeltő szépirodalmi olvasmánynak tekintjük.

Tolle et lege! Minden olvasója csak a legnagyobb dicsérettel nyilatkozhatik róla.

Kispalócz.

Czékus Zoltán: *Az 1914—18. évi világháború összefoglaló történelme.* A szerző kiadása, Budapest 1950. 500 oldal, 150 könyvnyomatos vázlatot tartalmazó külön füzet melléklettel. Bolti ára 26 P.

A világháborúnak a volt központi hatalmak összeomlásával járó befejezése után, a külföldi könyvpiacra egymást érték háborús szövetségeseink és volt ellenségeink, nemkülönben a semleges államok katonai íróinak világháborús történetei. Csupán a mi irodalmunk nélkülözött sokáig olyan könyvet, amely az egész világháború lefolyását, magyar nyelven és magyar érzéssel megírva tárta volna az olvasó elé. Idegen nyelven írt könyvből pedig, mi magyarok, különösen a világháborúnak velünk közvetlen vonatkozásban álló részét nem ismerhetjük meg. A külföldi írók ugyanis elsősorban a saját fajukat igyekeznek előtérbe állítani, hazánknak és a magyar csapatoknak teljesítményeit igen gyakran elhallgatják vagy nem méltatják érdem szerint és sokszor még barátaink is ellenségesen írnak rólunk.

A magyar irodalom eme — főképp önképzéssel foglalkozó fiatalabb tisztjeink körében érzett — nagy hiányának pótlására vállalkozott Czékus Zoltán ezredes, amikor a világháború összefoglaló történelmének három kötetre tervezett munkájába fogott.

1924. decemberében jelent meg nyomtatásban művének a nagyháború előzményeit, előkészületeit, kitérését és a marne-i hadjáratot ismertető I. kötete. Két évvel később napvilágot látott a II. kötet is, amelyben Czékus az 1914. évi galíciai, lengyelországi és balkáni hadieseményeket tárgyalja meglehetősen részletesen.

Időközben a világháború irodalma még inkább megnövekedett s a róla írott munkák számtalan kötete közt ott látjuk már a különböző országok vezérkari műveit is. A volt hadvezérek legtöbbjének emlékiratait ma már közkezen forognak s a hadviselt államok levéltárai is megkezdték nyilvánosság elé tárni a világháború hiteles hadműveleti okmányait. Ilyenmódon a világháborúnak sok, eddigelé kevésbé ismert vagy homályos részletére is teljes fény vetődött, úgy, hogy most már sok dolgot egészen más világításban látunk, mint csak néhány évvel ezelőtt is.

Czékus munkájának I. kötete ilyenformán nem egy részében átdolgozásra és kiegészítésre szorult. A hadműveleteknek a II. kötethez hasonló részletességgel való leírásáról is lemondott a szerző, mert időközben nálunk is könyvpiacra kerültek a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár világháborús nagy művének első kötetei, amelyek éppen a magyar csapatok teljesítményeinek a legnagyobb alaposággal és részletességgel való megörökítésére hivatottak — s így felesleges munkát nem akart végezni. Minthogy pedig az I. kötetnek már minden példánya elfogyott, a szerző, a szükségessé vált új kiadással együtt, annak teljes átdolgozását és az egész anyagnak egyetlen kötetbe való összefoglalását határozta el.

A most megjelent hatalmas kötet tehát, az 1926-ban kiadott II. kötet nélkül is, az egész világháború teljes történelmét foglalja magában, amelyben főleg azokról a hadműveletekről ad részle-

tesebb képet, amelyek hazánk sorsára befolyással voltak. Az eseményeket általában nagy vonásokkal ecseteli, úgy, hogy azokat, kihatásukat és a jövőre való tanulságukat az olvasó könnyen megértheti.

A világháborúnak több mint négy évig tartó és egymással részleteikben is szorosan összefüggő hadműveleteit, a szerző áttekinthetőség céljából a következő hat időszakra osztva tárgyalja:

Az *1. időszak* vagy a marne-i csata időszaka, 1914. augusztustól december haváig. Ebben a kezdeményezést általában a központi hatalmak ragadják magukhoz. Nyugaton döntő támadást kezdenek, keleten és délen támadó hadműveletekkel védekeznek. A támadás azonban egyik félnek sem hoz döntő sikert s a központi hatalmak védő háborúra szorulnak.

A *2. időszak* vagy a kárpáti csaták időszaka, 1914. decemberétől 1915. májusig tart, amikor is mind a központi hatalmak, mind az entente nagyjában védekeznek.

A *3. időszak*, a gorlicei csatának, a szerbiai hadjáratnak, a verduni csatának és a déltiroli támadásnak időszaka, 1915. májustól 1916. júniusáig. Ebben a központi hatalmak nagysikerű támadó hadjáratokkal mélyen Oroszország belsejébe jutnak, majd Szerbia, Montenegró, Albánia és Macedónia elfoglalásával, úgyszintén Bulgáriának szövetségünkbe való belépése által közvetlen kapcsolatot teremtenek Törökországgal s az entente-t a Dardanellák ostromának abbahagyására kényszerítik. Az időközben az entente-hez csatlakozott Olaszország ellen Dél-tiroiban, a franciák ellen pedig Verdunnél megkísérelt megosztott támadásunk azonban sikertelen marad.

A *4. időszak* az entente nagy támadó csatáinak és az oláhországi hadjáratnak, valamint a korlátlan tengeralattjáró háborúnak korszaka, 1916. júniustól 1917. végéig. A döntő győzelem kivívására felkészült entente hatalmas támadásai Lucknál, a Somme mentén, az Isonzón, valamint az erdélyi oláh betörés, igen nehéz időket hoznak a központi hatalmakra, de ezek a válságot átélve, hatalmas ellentámadással majdnem egész Oláhországot elfoglalják. Az 1917. év folyamán két ízben megkísérelt entente-támadás is nagyjában sikertelen, a cári Oroszország a forradalom karjaiba kerül s a 12. isonzói-csata eredményeképpen, csapataink a Karstról a Piaveig jutnak le. Az Anglia megbénítására tervezett korlátlan búvárhajóháború ellenben nem éri el célját, sőt az amerikai uniót is ellenségeink táborába állítja.

Az *5. időszak* a németek nyugati nagy támadásának időszaka, 1917. év végétől 1918. július 18-ig. Az Oroszországgal és Oláhországgal békét kötött, de már erejük végére jutott központi hatalmak közül, a németek a nyugati hadszínhelyen támadnak, hogy a döntést az amerikai csapatok beérkezése előtt kikényszerítsék: de ezt nem tudják elérni s a mi ezzel kapcsolatos első piavei csatánk is kudarccal jár.

A *6. időszak* a központi hatalmak ellenállásának össze-roppanása, 1918. július 18-tól a háború végéig. A központi hatalmak már lemondanak a háború győzelmes befejezéséről, már csak tisztességes békét akarnak, de a nélkülözések, az entente-

propaganda s a forradalmi elemek által lelkiileg megfertőzött lakosság kishitűsége s a minden áron való békekötés vágya, áterjedt a hadseregbe is. Ilyen körülmények között, az amerikaiak által megerősített entente minden hadszíntéren megkezdett egységes támadásának elhárítása már nem olyan szilárd, mint eddigelé, sőt a bolgár arcvonalat át is török. A hátszországban kitört forradalmak azután a még mindenütt ellenséges földön álló csapataink kezéből kicsavarják a fegyvert, úgy, hogy ellenségeink kényük-kedvük szerint diktálhatják a békét.

Czékus, könyve első részének 54 oldalán, előbb általános áttekintést nyújt a világháború egész ideje alatt lezajlott eseményekről, majd a II. részben, kb. 450 oldalon az egyes időszakoknak hadműveleteit tárgyalja részletesen.

Hogy e hadműveletek keletkezését és lefolyását mindenki könnyen megjegyezhesse, a szerző előbb mindig a szemben állott ellenfelek szándékát, elhatározását, azután a helyzetet s az így keletkezett terveket és végül a tervek végrehajtásából kifejlődött eseményeket írja meg. Nem elégszik meg azonban az események egyszerű leírásával, hanem feladatának ismerte, hogy az indító okokat, az eseményeknek egymásra való hatását és összefüggését is kutassa s az eseményekből a legfontosabb tanulságokat is levonja. Az így nyert megállapítások persze a szerző egyéni véleményét tükrözik vissza, de azokat ő maga sem tartja csálhatatlannak, csupán azt óhajtja, hogy az olvasóban gondolatokat ébresszen, mert csak az események illetően való mérlegelése teszi a világháború történelmének tanulmányozását hasznos foglalkozássá.

A III. rész befejezésül a világháború egyes érdekesebb és Magyarországot leginkább érintő részeinek részletesebb ismertetése címet viseli s kb. 25 oldalon a nagyháború valódi okait és annak politikai előkészítését ismerteti.

A hadiesemények tanulmányozását nagyon megkönnyíti a költségkímélés céljából könyomati úton előállított és irodai ív alakú külön füzetben csatolt számtalan egyszerű és áttekinthető kis helyzetvázlat.

A szerző a háború után több mint 10 éven át tanította a hadtörténelmet a Ludovika Akadémián. Ezt a munkáját is a gyakorlott tanár alapossága, világos nyelvezet és ügyes elrendezés jellemzik s ezért könyvének tanulmányozása mindenkinek ajánlható, aki a világháború rengeteg eseményét elegendő részletességgel, de mégis összefüggő és áttekinthető alakban akarja tanulmányozni.

Cs.

Riedl Lajos: *Az 1918. évi osztrák-magyar és olasz támadás.*

Riedl Lajos ny. altábornagy tollából sorozatos közleményekben rendkívül érdekes és kimerítő tanulmány jelent meg a Magyar Katonai Szemle folyóévi 6. és 7. számában, amelyet nagy vonalakban itt ismertetünk.

1918. elején a központi hatalmak kedvező katonai helyzete ellenére, az egész helyzet kedvezőtlen volt. Háborús kedv, élelmszerek, harceszközök és nyersanyagok hiánya, de különösen Amerika napról-napra szaporodó csapatszállítmányai, arra indították a központi hatalmakat, hogy mielőtt kimerülés miatt dics-telenül elvesztenék a háborút még egy végső kísérletet tegyenek, hogy Amerika döntő túlsúlyba jutása előtt, egy utolsó csapással földre tiporják az entente-ot.

Németország a nyugati nagy áttörő támadást március végén kezdte meg; ezt tehát a Monarchiának támogatnia kellett. De számolni kellett egy sikeres olasz támadás lehetőségével is, amelyet mi már csak úgy háríthattunk el, ha megelőzzük.

Az erőviszonyok kedvezőek voltak. Olaszország ellen 52—55 gyalog hadosztályt lehetett felsorakoztatni és ez az erő általában 1 : 1-re javította az arányt az ellenség erejével szemben. Mindazonáltal a Monarchia teljesítőképessége az akkori eszközökkel csak kisebb célkitűzéseket engedett meg. Az első cél tehát a Grappa-hegytömb elfoglalása és az ellenségnek a Piavétól a Brenta mögé való visszaszorítása volt.

A támadás végrehajtására több terv merült fel. Conrad tábornagy tekintélyének teljes súlyával ragaszkodott az Astico és Brenta közötti területről megindítandó főttámadáshoz, amelyet lehetőség szerint a Piavén át Trevisó irányában egy kisebb támadás kísért volna. Boroevic tábornagy ezzen ellentétben a támadás sikerét csakis a maga arcvonalából megindított s a Piavén át vezető támadásban látta. Krauss Alfréd gyalogsági tábornok a főttámadást a Garda-tótól kétoldalt kívánta végrehajtani. A hadsereg-főparancsnokság végül is úgy döntött, hogy a 11. hadsereg 12 gyaloghadosztállyal és 2 lovas hadosztállyal a Brentától nyugatra, 8 gyalog hadosztállyal pedig a Brenta keleti partján, a Boroevic hadcsoport az előterjesztett terv szerint — ami úgyszólván a főttámadás jellegével bírt — Trevisó irányában, egy kisebb tüntető csoport pedig (2 gyalog hadosztály 2 nappal a főttámadás előtt) a Tonale szorosától kétoldalt Edolo irányában támad.

A legnagyobb eréllyel megindított előkészületeknél nagy nehézségek állottak elő a lövedékgyártásban és főleg a szállításban. Még kétségbeejtőbb volt a lóhiány, ami az ütegeket és vonatokat mozgásra majdnem képtelenné tette. Általában, az anyagkérdés megoldása nélkül, még a mi katonai fölénnyben álló harcosainkkal is csak kisebb helyi sikert remélhattünk. A hadsereg-főparancsnokság teljes tudatában volt a nehézségeknek, de mégis megmaradt a támadás végrehajtása mellett, csupán előbb 14 nappal, később további 4 nappal halasztotta azt el június 15-ére.

Május közepétől kezdve már gyorsabbá vált a lövedékgyártás és szállítás, de így is május végéig minden tényező legjobb igyekezete mellett is, az előirányzott lövészer fele sem jutott el rendeltetési helyére. E mellett olyan gázlövedékeket is kaptak az ütegek, amelyek már a sok állás következtében elromlottak. A gyöngén táplált legénység, erőgyűjtés helyett, meredek keskeny sziklaútakon éjszakákon át hordta az állásba a sok száz lövedé-

ket. Hogy azután ez a legénység június 15-én reggel nem volt teljes erejében, az könnyen érthető.

A 11. hadsereg 45. km. széles és a Boroevic hadseregcsoport — közben szintén 45 km-re kibővített — arcvonalan összesen 4.800 löveg állott. A hegyi arcvonalan egy lövegre 18, a piavei arcvonalan 20 arcvonalméter esett. Mint tüzér lövészerkészlet 6.000.000 lövés volt előirányozva, azonban ebből legfeljebb a fele került szállításra. Így azután egy arcvonalméterre 55 lövés esett, ami bizony elég gyenge tűzhatást jelentett, úgyhogy bátran állítható, hogy a 90 km kiterjedésű támadó sáv túl volt méretezve.

Mindezek ellenére a támadásnak mégis elég reménye lett volna eredményre, ha nagyobb hibákat nem követtek volna el. Így pl. a piavei 8 km-re tervezett áttörési vonalnak 45 km-re való kibővítése, továbbá a nappali átkelés a Piavén, a Grappa-hegyekben messze hátul felállított tartalékok lemaradása a kezdetben elért sikernél. Általában sehol sem volt olyan erő egyesítve, amellyel a támadást hatalmasan táplálni és előrevinni lehetett volna.

A piavei támadásunk sikertelensége, de még inkább a németek visszavonulása a nyugati hadszíntéren augusztus 8-a után látszólag arra indította az entente hadvezetőségét, hogy a Monarchia Olaszországban álló hadseregét leküzdje. Az osztrák magyar hadvezetőség előrelátta és — hadseregünk fölényének tudatában — eleinte a győzelemben bízva várta a nagy támadást; a mögöttes országrészekben napról-napra fokozódó uszító és bomlasztó propaganda azonban mindinkább éreztetette hatását, úgyhogy az utolsó harc győzelmi reményei mindjobban oszladozni kezdtek.

A kétoldali erőviszonyok szintén a mi hátrányunkra tolódtak el, úgyhogy 58 és $\frac{1}{2}$ hadosztályunkkal (500.000 lövéfegyver-állomány) 65—64. összesen 700.000 lövéfegyvert meghaladó olasz, angol, francia és csehszlovák gyaloghadosztály állott szemben. Tüzérség dolgában is erősebb volt az ellenség, mint mi a júniusi támadásunknál, amennyiben kb. 5.500—6.000 löveggel, 6—700 nehéz aknavetővel, 4—500 repülőelhárítóágyúval és 4—4.500.000 lövéssel rendelkezett.

A nagy olasz támadás a Brentától a Grave di Papadapoliig, tehát 75 km. széles szakaszon indult meg. Ebből az 50 km-nyi tulajdonképeni áttörési szakaszra (Querótól a Grave di Papadapoliig) 1600 löveg és 600 aknavető, vagyis egy lövegre 12,5 méternyi arcvonalsáv és az arcvonál minden méterére 76 lövés esett. Összehasonlítva piavei támadásunkkal, ezt már igen nagy tüzerőnek kell minősíteni.

De nemcsak a tüzérség felszerelése volt ilyen rendkívül gazdag, hanem az útászműszaki, valamint a repülőekkel és léggömbökkel való felszerelés is. Így azután, — bár a hadsereg legnagyobb része katonai esküjéhez és dicsőséges multjához híven, — önfeláldozóan harcolt a legvégsőkig, a rendkívüli nagy erővel végrehajtott támadás végül is szétlépett az arcvonalat.

v. Dorombo József.

A cs. és kir. 82. gyalogezred története. (Megjelent az ezred emlékbizottságának kiadásában).

A világháborúban őseihez mindenképen méltónak bizonyult és a régi osztrák-magyar haderő legvitézebb csapatteste között emlegetett 82. gyalogezred 1885-ban alakult meg, a császári és királyi 2., 51., 62. és 65. ezred egy-egy zászlóaljából. A béke éveiben Erdély különböző városaiban, Boszniában és a világháború kitörésekor 5 zászlóaljjal Bécsben állomásozott.

A sarajevói gyilkosságot követő részleges mozgósítás nem érintette az ezredet, amely csak a július 31-én elrendelt általános mozgósítás után vonult hadba, még pedig az orosz harctérre. Az ezred ekkor a 51. dandár a 16. hadosztály, a 12. hadtest és végül a 2. hadsereg kötelékébe tartozott.

Az ezred augusztus 26-án, Dunajóvnál részesült a tűzkeresztségben. Az oroszoknak itt kitűnő, előre elkészített hadállásuk volt, amelyből nyugodtan célozhattak, a „gyakorlótéri” rohammal előretörő székely bakákra, akiket sikerült is visszavonulásra kényszeríteniök. Merikezővnál az ezred megállt s teljes 2 napig hősiösen verte vissza a szakadatlanul megismétlődő orosz tömegtámadásokat.

Conrad támadása nem sikerült; ezért az osztrák-magyar haderőt a Kárpátok láncára rendelte hátra, hogy itt rendezze, kiegészítse és azután új támadásra indítsa. Az ezred, amelynek a visszavonulás folyamán nap-nap után az utóvéd hálátlan szerepét osztották ki, szeptember 23-án haladt át a San-folyó hídján.

Október elején az immár új erőre kapott osztrák-magyar haderő újból megkezdte az előnyomulást. Az ezred véres harcokat vívott Stary Sambornál, majd — mivel az oroszok állítólag Porosz-Szilézia ellen nagy erejű támadást készítettek elő s a német és az osztrák-magyar hadvezetőség abban állapodott meg, hogy a készülő orosz támadás kivédésére a 2. osztrák-magyar hadsereget az orosz lengyelországi harctérre rendelik — az ezred ennek a hadseregnek a kötelékében november közepén új harctérre került. Itt Klekotynál a nagyobb erejű oroszokon november 23-án fényes győzelmet aratott, később pedig jobbára állásharcot vívott, mígnem az 1915 május 2-án a gorlicei áttöréssel meginduló támadásban való részvételre ismét Galiciába rendelték. Az ezred, amely ekkor a marosvásárhelyi testvér székely ezreddel a „Szende-dandárt” alkotta, az osztrák-magyar 4. hadsereg kötelékében járta be az osztrák-magyar haderőnek a Kárpátoktól a Styriaig terjedő, fényes győzelmekkel szegélyezett diadalútját. E közben legnagyobb fegyvertényeit a Wislokánál Piskorovicénél, a J. H. Molynicnél és a Styr mentén vitte véghez. Itt állásharcot vívott egészen a Bruszilow-támadás megindulásáig, amikor Dutknál (Olyka), a szörnyű erejű támadás középpontjában, a tűzvonalba került, ahol létszámának 90%-a elveszett. A világháború alatt alig volt példa arra, hogy a hadvezetőség olyan csapatot, amilyen ez a székely ezred volt, jóformán teljesen feláldozott volna.

1916 augusztus 27-én Oláhország is hadat üzent a központi hatalmaknak. A székely ezredet természetesen nem lehetett el-

zárni attól az elemi jogától, hogy szűkebb hazájának védelmében résztvegyen. Ezért az Erdélyben megalakuló 1. hadsereg kötelékébe (71. hadosztályba) osztották be. A székely ezred ezen az új harcteren felülmulta önmagát. A pálosi ütközet, amellyel a szorongatott 21. hadosztály helyzetét egy csapással kedvezőre fordította, a Runcul mare két ízben történt elfoglalása és a Magura Casinului magaslaton vívott védőharc, amelynek folyamán — noha a szomszédos német hadosztály kénytelen volt visszavonulni Avarescu oláh vezér nagyobb ereje elől — a székely ezred sziklaszilárdan állt helyén s véresen visszavert mintegy 50 tömegrohamot, olyan fegyvertényei ennek az ezrednek, amelyhez foghatót igen-igen kevés csapattestnek sikerült véghezvinnie.

Az elismerés nem is maradt el. Mikor az oláh egyidőre újból báránybőrbe bújít és békéért esdekelt, Károly királyunk a következő szavakat intézte József királyi herceghez, az erdélyi hadsereg arcvonalparancsnokához: „A remek 82-es hősök iránt táplált csodálatom jeléül intézkedtem, hogy a Magura Casinului magaslat Erdélyhez csatoltassék“.

Majd később a következő parancsával hajtotta meg az elismerés zászlaját a székely ezred előtt: „Megparancsolom, hogy 82. számú székely gyalogezredem, amelyhez főképen székelyek tartoznak, mostantól fogva a „Schwitzer báró 82. számú cs. és kir. székely gyalogezred“ nevével viselje“.

Az ezred ezt a cs. és kir. magyar ezredek történetében példa nélkül álló legfelsőbb kitüntetéssel köszönhette, hogy parancs nélkül az egész világháború alatt egyszer sem hátrált.

Az ezred az oláh békekötés után Erdélyben kiegészítődött, majd 1918. júniusában az olasz harctérre került, ahol megszokott hősiességével harcolt egészen az arcvonal felbomlásáig. Ekkor is — miként a világháború egész folyamán — utóvéd volt s az angolok fogságába esett.

Azok a 82-esek, akik bármiképpen elkerülték a fogság keserű kenyerét, otthon újból fegyvert ragadtak, hogy az ősi ellenségtől Erdélyt megvédjék. A székely hadosztály magvát 82-es bakák alkották.

Az ezred egyik menetzászlóalját a cs. és kir. 61. gyalogezredhez osztották be, amelynek kötelékében vitézül harcolt a Kárpátokban, majd a Doberdón, míg nem — az oláh hadüzenet után — az Erdélyben viaskodó anyaezredhez bevonult.

Az ezred-történetét Kulla János és Ajtay Endre írták; előszót József királyi herceg tábornagy, bevezetést vitéz Kelemen Béla írt hozzá. Komoly szép munka ez, amely hűen és szaktudással örökíti meg az ezred fénykorát. Csupán az a kár, hogy ilyen hibák csúsztak bele „a Wisloka átkelése“ ... (59. old.), „áldozatkészségesen“... (91. oldal). Azt se tudjuk, hogy miért kellett a Magura Casinului című alfejezetet a fejezetek megkülönböztetésére szolgáló vastag nagy betűvel szedni és utána felkiáltójelet tenni?

A könyv 8°, 542 lapoldalon számos képpel, szövegvázlattal és az ezred teljes világháborús hadakújtjával igen szép kiadásban jelent meg. Ára 10.— pengő.

v. Dorombly József.

Marschall Foch: *Meine Kriegserinnerungen 1914—18*. Verlag von K. F. Koehler Leipzig. 1951. 486 oldal, ára füzve 10 Márka, kötve 15 Mk.

Maréchal Foch — a világháború győztes hadvezére — az Ententehatalmak generalisszimusa nevéhez valóságos legendakör fűződött; tisztelői — némelykor túlzásba eső honfitársai — Napoleonnal, Nagy Sándorral hasonlították össze.

Az olvasóra kell bízni — ha Maréchal Foch mindenesetre nagyon érdekes memoárjait elolvasta — fennállhat-e ez a hasonlat?

Az Entente, elsősorban Franciaország, igen sokat köszönhet ennek a hadvezérnek, akinek végül sikerült hosszú és sokszor meddő küzdelmek árán, az Entente hadseregeit egy kalap alá hozni, egy fővezér alá rendelni. A szövetséges hadseregek örök problémája a világtörténelem tanuságai szerint: az egységes vezér, az egységes parancsnoklás súlyos kérdése. Egyik állam sem akarja seregét idegen tábornok alá rendelni. Ezt sikerült Fochnak megoldania: ezzel tudta az Entente hadseregeit nehéz krízisek, megpróbáltatások s az amerikai hatalmas segítség beérkezése után, végre diadalra juttatni.

Foch tábornok kiváló tulajdonságokkal rendelkezett: mindenekelőtt vaseréllyel, optimizmussal, mely sohasem hagyta el. Végtelen bizalommal viseltetett önmagához és a francia hadsereghez.

Kemény jellemű, nagyon képzett, művelt katona volt; igen jó hadműveleti és taktikai érzékkel, aki saját súlyos egyéniségének latbavetésével tudta kitűzött célját elérni, akaratát hadseregére kényszeríteni. Ami a genialitásból hiányzott, azt gondos előrelátással, a hadműveletek methodikus előkészítésével és végrehajtásával pótolta.

Franciaország mindenesetre sokat köszönhet neki. 1914-ben a hadműveleti helyzetet Flandriában megmentette, midőn vasenergiával összeforrasztotta a megtépázott francia, angol és belga haderőket, végsőkig való kitartásra kényszerítve őket s ezzel megakadályozta a németek előretörését Calais felé.

1917-ben az ő érdeme volt, hogy sikerült a központi hatalmak döntő sikerű támadását a Piavenál megállítani. 1918 tavaszán is ő mentette meg a helyzetet, midőn a németek a francia-angol frontot már-már szétzúzták Amiensnél. Végül, midőn átvette a fővezérséget, ő volt az, aki a már elcsigázott, megrendült Entente-hadseregeket könnyörtelen támadásra kényszerítette, a hatalmas amerikai segítség beérkezése után.

Műve előszavában, katonai pályafutását leírva, hivatkozik a tisztí nevelés, oktatás, s továbbképzés óriási fontosságára. A tényleges tisztnek nagy általános és katonai műveltséggel kell bírnia, hogy a háborúban a vezető szerepét megtarthassa. Ha nem eléggé képzett, könnyen megelőzhetik s túlszárnyalhatják a tartalékos tiszték.

Maréchal Foch emlékirataiban főleg azon eseményekkel foglalkozik, melyek vezéri hírnevét megalapították.

1914-ben, a háború kitörésekor, a Nancyban állomásozó XX. hadtestnek volt a parancsnoka. Csapatai — a határon lévén —

felemelt békelétszámon voltak. Ezekről (11., 59. gyalog, 2. lovas-hadosztály) a legnagyobb szeretettel és dicsérettel emlékezik meg.

A lotharingiai francia támadásról megjegyzi, hogy ennek csak annyiban volt létjogosultsága, mert nagy német erőket más hadszíntérről, a döntő helyekről vonva el, megkötötte őket. Valami különös hadműveleti sikert, a nehéz terep miatt itt nem lehetett elérni.

Most már tudjuk, hogy a franciáknak ez a terve teljes mértékben sikerült, mert a marne-i csatánál hiányoztak az itt harcolt német hadtestek.

1914 szeptemberében megbízták az újonnan felállított 9. hadsereg vezetésével; ezzel vesz részt a marnei csatában. Szeptember 9-én hadseregének közepe és jobbszárnya már súlyos vereséget szenved; nézete szerint ő a győzelmet azután a balszárnyról odavont 42. gyaloghadosztállyal csikarta ki.

Emlékiratai szerint, a franciák végtelen lendülettel támadva, rohammal győztek; holott a helyes tárgyilagosság érdekében meg kell állapítanunk, hogy Bülow német tábornok, szeptember 9-ének délutánján, önként adta a visszavonulásra a parancsot. Persze egészen más megítélés alá tartozik, minő okok késztették őt erre a rendszabályra. Hiszen ez az időelőtti, elhibázott elhatározása döntötte el tulajdonképpen a világháborút, mert a németek eddig diadalmas támadásuk kellős közepén megtorpannak, állásharcba mentek át, s a kezdeményezést végleg elveszítették.

Foch tábornagy a marnei-csatában is a végsőkig menő támadást erőszakolta ki, részben már igen megrendült csapataitól: a tartalék hadosztályok már alig voltak használhatók.

A marne-i csatában a francia vezetés a némettel szemben határozott fölényben volt.

1914 októberében az ő személyes befolyásának, végtelen energiájának tulajdonítható, hogy sikerült a megrendült angol és belga seregeket Flandriában megállásra kényszerítenie, mielőtt már tervbe vett visszavonulásukat megkezdhették volna. Dunkerque-nél már megtették az előkészületeket a terep eláraszására és az angolok Boulogne megerősítésére gondoltak.

Majd a főparancsnokság rendelkezésére bocsátják Foch-t. Közreműködik az yseri, yperni, artoisi és Somme-menti csaták terveinek összcállításánál, a hadműveletek vezetésénél.

Az yperni csata befejeztével az Entente-csapatok elérték teljesítőképességük maximumát; fel kellett őket váltani, hogy össze ne roppanjanak.

A flandriai csaták után mindjobban érezhetővé válik a hadianyag fölényének fontossága; elkezdődik a „lemorzsolás”, a „Materialschlacht” időszaka, mely végül is kimerítette a központi hadseregeket.

1916-ban, midőn Nivelle tábornok veszi át a főparancsnokságot Joffre-től, Foch is kegyvesztett lett. (1916. december — 1917. május 17-ig.)

A franciák nem voltak megelégedve a Somme-menti csaták eredményeivel, melyek óriási áldozatokba kerültek. Bűnbakokat kerestek a francia „államférfiak”, s mint mindig, balfogást tesz-

nek a politikusok, ha beleavatkoznak a hadműveletekbe, amelyekhez még sem értenek. Így történt itt is.

Foch-t „hidegre teszik”. Haditerveket készíttetnek vele azon esetre, ha a németek megszegnék Schweiz semlegességét és úgy törnének be Franciaországba. Terveit elfogadták.

A háború ezen szakában, mint „kegyvesztett”, mutatkozott be Foch tábornok teljes emberi nagyságában. Egy rossz szót, semminemű kritikát nem mondott az akkori hatalmasokról, míg szégyenszemre vissza nem hívták 1917 májusában, mint a vezérkar főnökét.

1917 június 8-án találkozott Abbeville-ben Robertson tábornokkal, a brit vezérkar főnökével.

Megvitatják a teendőket az 1917 év 2. felére. Foch már számít azzal, hogy az oroszok majd „kiugranak”, míg Lloyd George — az államférfi — ezt nem tartja valószínűnek. Foch azt akarja, hogy Olaszország támadja meg erőlyesen a monarchiát, ezzel kösse le annak hadseregét, nehogy a nyugati hadszíntérre küldhessen csapatokat.

Augusztus 7-én az Entente vezető férfiai Londonban jönnek össze s elhatározzák, hogy Olaszországnak 1918. elején kell a Monarchiát erőteljesen megtámadnia.

Foch, Cadornával és Lord Roberts-sel megegyezik, hogy ezen esetben 6 hadosztálllyal és 400 nehéz löveggel fogják az olaszokat támogatni.

Az események hamarosan Fochnak adtak igazat. November 6-án kerül Lenin uralomra és ezzel az orosz nagyhatalom összeomlik. November 21-én kezdik meg az oroszok a fegyverszüneti tárgyalásokat a központi hatalmakkal.

1917. novemberében az Entente-államok elhatározzák, egy legfelsőbb haditanács megszervezését, melybe Francia—Olasz—Angolország és később az Északamerikai Egyesült Államok küldenek meghatalmazott tábornokokat. Székhelye Versailles.

Időközben katasztrófális vereséget szenvednek az olaszok.

November 9-én Foch és Wilson tábornok felkeresik Diaz tábornokot Paduában. Egyelőre 2 francia hadosztályt küldenek az olaszoknak, majd elhatározzák, hogy a francia erőkön kívül, angolokat is szállítanak Vicenza környékére.

Foch november 16-án azt javasolja a legfelsőbb haditanácsnak, hogy 6 francia és 6 angol hadosztályt bocsássanak az olasz hadvezetőség rendelkezésére s ezzel a helyzetet ott az Entente javára fordítja.

November 25-án visszaútazik Franciaországba.

Nagy érdemei vannak a maréchalnak, az amerikai haderők sürgetése, megszervezése és kiképzése körül. Ezek a jóformán teljesen új alakulások a nyugati harctér súlyos harcaiban hasznavehetetlenek lettek volna. Ki kellett őket képezni. Az amerikai fővezérrel, Pershing tábornokkal, többször elég nehéz helyzete volt. Az amerikai hadsereget jóformán teljesen meg kellett szervezni Európában.

Havonta alig 50.000 amerikai érkezik. 1918. márciusában, midőn a német támadás elemi erővel csap le, még csak 6 hadosz-

tály van készen; összesen 500.000 amerikai van még csak Európában, 1 évvel a hadüzenet óta.

Pétain tábornok még 1918. elején is csak védekezni akart, Foch kénytelen volt ebbe belenyugodni, de emlékiratainak azon fejezeteiben, melyek ezt az időszakot tárgyalják, mindenütt előtérbe lép kívánsága: Támadni, támadni, a németekre rákényszeríteni az Entente kezdeményezését.

Mivel nem sikerült ez időben még az egységes fővezérletet kiküzdenni, legalább egy nagy, angol és francia hadosztályokból álló főtartalékot akar megszervezni, mely az ő rendelkezésére álljon. 50 hadosztályra lett volna szüksége, de ezt sem sikerült elérnie.

A főtartalék hiánya 1918 márciusában aztán alaposan megbosszulta magát. Kis híja volt, hogy a nagy német támadás nem sikerült.

Az utolsó percben sikerült Pétain és Haig tábornokoknak megegyezniük, bár ez a megegyezés is csak kompromisszum volt, mert az angolok mindig hátrasandítottak kikötőikre, míg a franciák Párisért harcoltak. Az Entente-hadseregek a szakadás szélén álltak. Foch látta a veszélyt, Clemenceuhoz utazott, vetné ő latba befolyását az egységes fővezérletért. Haig az angol hadügyminisztert hívta segítségül. Egy ideig az a bizarr terv merült fel, hogy Clemenceau fog majd a két hadvezetőség között „közvetíteni”!!! Foch pedig azt követelte, hogy ha már egységes fővezérletet nem tud elérni, mint az entente vezérkari főnökének legalább olyan jogokat adjanak neki, mint 1914-ben volt Flandriában.

Végül a híres doullonsi összejövetelen, 1918 március 26-án sikerült álláspontját győzelemre vinni; az angolok hozzájárultak, hogy Foch vezesse a közös hadműveleteket.

Haig tábornok, Wilson tábornokkal egyetértve, április 17-én a németek armentierisi támadása alkalmával már az Aire—St. Omer—Fournesi árterület mögé akart visszavonulni és Dunkerquet kiüríteni. Foch emlékirataiban azt állítja, hogy ezt ő akadályozta meg.

A parlamentben Foch-t ugyan megtámadták, hogy május 27-én a soissons—rheimsi csatát azért veszítette el, mert a tartalékok hamis helyen voltak.

Érdekesen válaszolja a szerző az Entente hatalmak ellentámadását, július 18-án, a villers—coteretsi erdőkből. Ismét Foch volt az, aki erőlyesen belenyúlt a dolgok vezetésébe, hogy Pétain elhibázott intézkedéseit ellenparanccsal jóvá tegye.

1918 nyarán az volt Foch legnagyobb gondja, hogy a német sereg valahogy ne szedhesse össze magát, hogy alkalmas akadály mögött ismét új harcra készülhessen.

Az amerikai 1. hadsereg a Maas és az Argonneok között nem tudott előrejutni a németek hatalmas ellenállása következtében. Clemenceau azt követeli Fochtól, hogy mentse fel tehetetlensége miatt az amerikai fővezért; Pershing viszont nem a leghízelgőbbben nyilatkozott a franciákról emlékirataiban. Az Ententehadseregek közti „jóviszony”-nak különben nem egy jellemző esetét láthatjuk.

Filmszerűen pereg le a német hadsereg visszavonulása, utolsó küzdelme, de az Entente még mindig tart tőle.

A mű XV. fejezetében érdekesen sorolja fel a németek ez időtájbeli veszteségeit s a hadsereg állapotát. Itt már az eddigi tárgyilagos hangot bizonyos gőg váltja fel, mely már nem objektív.

Érdekes a fegyverszünet kérésének leírása; a követelmények szinte perverzek, az angolok félnek, hogy a hűrt túlfeszítik. A fegyverszünetet 1918 dec. 12., 15. majd 1919 január 17. meghosszabbítják, harmadszor már azt követelik a németektől, hogy a lengyelekkel szemben is szüntessenek meg mindennemű hadműveletet.

Végre 1919. július 28-án megkötik a hírhedt versaillesi békét, mely véget vet ugyan az 5 éves vérengzésnek, de a jövő háborújának és minden további bonyodalomnak csíráját is magában hordja!

Bennünket, kik nem harcoltunk a nyugati fronton, különösen érdekelnek a fegyverszünetről és a béketárgyalásokról szóló fejezetek.

Mennyi rossz akarattal, de még több tudatlansággal intéztek el kérdéseket, melyek azóta nyílt sebek maradtak!

Maréchal Foch műve mindenestre egyike a legérdekesebb memoíreknek, hiszen a világháború döntő tényezője írta, még pedig általában előkelő, nobiles hangnemben, mindig elismerve a németek érdemeit is.

Csak az előszóban nyilvánul meg a vérbeli francia, midőn a háború bűnösségét a központi hatalmakra, elsősorban a németekre tolja.

Olyan állítás, melyet már számtalanszor megcáfoltak, helyreigazítottak még pedig a legtöbb sikerrel a franciák volt szövetségesei — az amerikaiak.

Suhay Imre.

Josef Schön: Sasinci. Die sogenannte Vernichtung der Timok-Division. Mit 2 Kartenskizzen. *Omalthea Verlag* Zürich-Leipzig-Wien.

1914 kora őszen a déli harctéren sok csalódás, visszavonulás, veszteség után, osztrák-magyar csapatok első nagyobb diadala — még pedig pozitív sikere — a 29. cs. és kir. gyaloghadosztály sasincii győzelme volt.

Az ellenfél, a szerb Timok-hadosztály, 17.500 puskával, 20 géppuskával és 24 ágyúval rendelkezett: élelmezési létszáma eredetileg 23.000 fő volt.

Ezen hadosztály 15. gyalogezrede a 15. gyalogezred 1 zászlóalja és a 4. üteg a kimerült 21. osztr. cs. kir. Landwehr-hadosztály (csehek) részeivel szemben, 1914 augusztus 20.-án Čuljkovicnál és a Čer Planinán könnyű győzelmet aratott. A szerbek az osztr.-magyar csapatokkal szemben fölényben érezték magukat.

Ugyanezen csapatok szept. 6.-án áthajóztak a Száván, hogy a szerbek hadereje számára építendő hadihíd verését biztosítsák.

Midőn sikerült nekik az átkelés és a nagyon gyenge magyar népfelkelőkből álló megfigyelő osztagok gyorsan visszavonultak a nagy erő elől, azt hitték, ismét olyan könnyű győzelemhez jutnak majd, mint aug. 20.-án Itt azonban harcedzett, kipróbált sorozatokra bukkantak s ez volt a végzetük.

A szerbek, eddigi sikereiket felhasználva, a Monarchiába akartak betörni, hogy annak életadó centrumát, szívet, Budapestet támadják majd meg.

Erre a célra elővédül a Timok-hadosztályt szemelték ki, melynek szeptember 6-án éjjel kellett volna a Száván átkelnie, de 24 órával előbb még 55 km. távolságra volt az átkelés helyétől.

A hadihíd-fogatok nem voltak még rendben s az anyag hiányos volta miatt még sok javítást kellett végezni.

A szerb hadihíd-vonatok parancsnoka, Kovacevic őrnagy, jelentést is tett az anyag rossz állapotáról.

Az áthajózás csak nagy késéssel, fényes nappal kezdődött meg: a kellőleg ki nem képzett legénység az üres hajókkal nem tért vissza szabályszerűen, ezek egy részét a víz a másik parton magával vitte, különben is a hajók egy része hasznavehetetlenné vált, úgy hogy az útászok parancsnoka elhatározta, hogy pontonok hiányában a hidat bakokra fogja építeni. Mire a híd elkészült, egy járműve sem maradt már a műszaki szolgáltatásra, az összeköttetésre. Ehhez hozzájárult még, hogy az esti órákban a vizen húzott egyetlen telefonkábel is elszakadt s így nem volt a két part között semilyen összeköttetés.

A mű érdekesen vázolja az áthajózás és a hídverés részleteit, majd kimerítően méltatja Lutschounig ezredesnek, a cs. és kir. 74. gyalogezred parancsnokának, önálló elhatározását, minek következtében ezrede teljesen magára hagyva küzdött a fölősen lévő szerbekkel.

A munka részletesen tárgyalja továbbá a táborig tarackos ezred II. osztályának tevékenységét, a 94. gyalogezred beérkezését, a 29. hadosztály parancsnokság vezetését, a döntő parancs kiadását s mindazon nehézségeket, melyek e közben felmerültek, a válság tetőpontját, a Poleschenszky dandár nehéz helyzetét (74. és 94. gyalogezred), majd a 92/IV. zászlóalj döntő beavatkozását a harcba a Száva mentén, jóformán a szerbek hátába.

Amidőn embereink meglátják a hidat, melyen a szerbek visszafelé özönlének, gyorstűzet zúdítanak a tömegbe. Cavallar főhadnagy megfordítja az egyik szerb ágyút, s maga süti el, majd néhány ember segítségével mind a 4 elfoglalt ágyú ontja a tüzet a szerb híd felé. Már a 5. lövés kettétépi azt s a híd mindenestül víz alá kerül.

Borzasztó pánik keletkezik. A visszaözönlő szerbeket lefegyverzik; 20 tiszti és kb. 2000 ember kerül a 92/14. század kezei közé.

Cavallar főhadnagy az egész idő alatt az elfoglalt szerb ágyúkkal tüzel az ellenséges partra.

A 92. gyalogezrednek, melynek a döntés köszönhető volt, 25 halottja (24 eltűnt szintén halott) és 140 sebesültje volt. A szerbek 5000 embert és 4 ágyút veszítettek, de azért „megsemmisítésről” nem lehetett beszélni, mint egyes túlzók hirdették.

A csatának nagy hadműveleti sikere volt. A szerbek hadianyaguknak jó részét elvesztették s támadásra a Száván át nem is gondolhattak többé.

Még nagyobb volt azonban az erkölcsi siker. A csapatok ismét visszanyerték önbizalmukat; látták, hogy nyugodt, cél-tudatos vezetés alatt győzhetnek.

A 29. gyaloghadosztály vezetésénél mindenesetre előfordul-tak hibák: időnként az összeköttetés teljesen megszakadt, s ezen hibák csak azért nem váltak végzetessé, mert az alparancsnokok, élükön a két dandárparancsnok, helyükön voltak és önál-lóan, maguktól cselekedtek. A tervezés érdeme a hadosztály-parancsnoké volt, de a kivitel sikerét csakis a kitünő alsó ve-zetésnek s csapataink kiváló erkölcsi értékének köszönhetjük.

Hogy a csata hadműveleti tervét így sikerült megvalósítani, az első sorban Schön altábornagynak, az 57. gyalogdandár akkori parancsnokának érdeme.

Ő volt az, aki önállóan vetette csapatait harcba szeptember 6-nak késő estéjén, és ezzel sikerült olyan győzelmet aratnia, amely a szerbek felbomlását idézte elő.

A sasinci ütközet leírása azért is nagyon érdekes, mert egy folyamatosan való nem sikerült átkelésnek és egy gyaloghadosztály teljesen önálló alkalmazásának iskolapéldája.

A kiváló munka megérdemli, hogy minden vezető foglalkoz-zék vele, mert a leírt ütközet egyike a Monarchia katonái által aratott legszebb győzelmeknek.

Suhay Imre.

Der Feldkamerad. 5. évfolyam, 6. 10/11, 12. Füzet; 4. évfolyam 1—6. füzet. Reichenberg, 1950. 1951.

Friedrich Hugo szkv. százados folytatja az előző füzetben megkezdett „Przemysl vára békében és háborúban” című értekezését. A mostani részben főleg a vár átadása előtti idők esemé-nyeivel foglalkozik és a várórség utolsó kirohanását ismerteti, melyet aztán a vár átadása követett.

Prihradny Ernő ny. tábornok a hohenmauti Landwehr-ulá-nus ezred hadinaplójából felsorolt haditettek alapján igyekezik megcáfolni azt a sokak által hangoztatott nézetet, mely szerint a lovasság a világháborúban már nem játszott olyan fontos szerepet, mint a régebbi idők harcaiban és ennélfogva ez a fegyvernem már idejét multá. Prihradny tábornok két fegyvertényt a háború első évében a hadosztálylovassággal hajtott végre, kiváló eredmén-nyel, bár az orosz lovasság sokkal erősebb volt.

Strobl Hans Károly ebben a füzetben folytatja és a követke-zőkben befejezi a hadisajtóosztálynál töltött élményeinek humoros leírását.

Kubesch Adolf Tirol hadászati megerősítésének történetét vázolja, 2 részben. Az első rész a Conrad volt vezérkari főnök ideje előtti munkákat és erődítményeket sorolja fel, míg a másod-ik azokat a terveket és intézkedéseket tartalmazza, amelyeket Conrad — előre látva Olaszország elszakadását háború esetén a

hármás szövetségtől — szorgalmazott és részben minden belső ellenzés dacára végre is hajtott. Az első erődítmények rendeltetése az volt, hogy Tirolnak Olaszországba benyúló részét hirtelen ellenséges előnyomulás ellen megvédjék mindaddig, míg a határ védelmére elégséges haderő gyűjthető össze. Conrad, aki Tirolban hosszú időn át parancsnoki állásban volt és ebből kifolyólag ismerte, de máskülönben is keresztül-kasul bejárta az országot, látta, hogy ezek az elavult erődítmények háború esetén nem sokat érnek annál inkább, mivel az olaszok betörésük elősegítése céljából mindegyik a legmodernebb páncélozott erődöket építették. Ezáltal egyrészt a mi előrejutásunkat gátolták meg, másrészt saját támadási irányait biztosították.

Conrad tehát, hogy ellensúlyozza ezt a hátrányt, egy olyan erődítési terv megvalósításán dolgozott, amely a támadó védekezést tette volna lehetővé. Sajnos, ez a terv nem valósulhatott meg. A szerző egy harmadik részben felsorolja az állandó és az új táborszerű erődítményeket.

Conrad György: „Kötött léggömb Bailleulnál“ című elbeszélésében leírja találkozását egy angol repülőtiszttel a háború utáni időben. Conrad Bailleulnál megfigyelő volt a léggömbön, az angol tiszt pedig gépével megtámadta. A kölesönösen kiegészített történet hű képét nyújtja a tervezett angol előretörés meghiúsulásának.

Süttung Helmut: „Szibérián keresztül.“ Élmények és benyomások az európai Oroszországból Szibériába való utazás alatt. A szerző ugyanis hadifogságba esett és egy ideig az európai orosz hadifogolytáborban volt elhelyezve, majd mikor az orosz felfordulás bekövetkezett, hadifogolytársaival együtt Szibériába küldetett.

Th.: „A cseh légiók Szibériában.“ Sakharov W. Konstantin orosz tábornok könyvét ismerteti e közlemény, mely a cenzura folytán — sajnos — csak megcsonkítva jelent meg. Tartalma igen jellemző adatokkal szolgál a cseh légiók oroszországi szerepléséről.

A következő történetek, leírások, elbeszélések legnagyobb részben a cs. és kir. 1. gyalogezred fegyvertényeit ismertetik. Az ezred bajtársi szövetségének tagjai írtak le feljegyzéseik alapján minden jelentősebb eseményt, hogy feledésbe ne menjen.

Auffenberg Gusztáv Adolph őrnagy röviden és csak nagy vonásokban ismerteti a volt sziléziai 1. gyalogezred történetét, amely bővelkedik dicső fegyvertényekben. A nagy háború harmadik évében töltötte be ez a csapattest fennállásának 2. évszázadát és mindig becsülettel, esküjéhez híven küzdött mindenütt.

Böhm Hans volt tart. főhadnagy: „A kliszóvi ütközet“. Az 1. gyalogezred a Nida mellett Kliszównál súlyos veszteségekkel járó harcot vívott az oroszokkal, mely az ellenséges túlerő folytán visszavonulással végződött ugyan, de az ezred bátorságának hű képét mutatta.

Wagner Izidor: „Zuraki.“ Ugyancsak az 1. gy. ezred egyik harci epizódusát beszéli el.

Wudy Gyula az orosz hadifogságban töltött idejéből leírja azokat a szenvedéseket és kínzásokat, amiken a német, az osztrák és a magyar hadifoglyok estek át, különösen a szerb nemzetiségű, orosz szolgálathoz lépett hadifoglyok őrizete alatt.

Fuchs Ágoston az 1. gyalogezred 10. századánál szolgált és néhány a felvonulási területen átélt humoros esetet beszél el. Ismereti továbbá századának egy vesztéségteljes harcát is.

Dr. Krebs Rudolf tanár, volt tart. főhadnagy: „Részlet a Kolbark melletti harcokból 1914. november havában.” Ezek a harcok az Iwagorod területéről való visszavonulás után, Krakkótól északnyugatra játszódtak le. Az 1. gyalogezred támadást intézett az oroszok ellen. Dr. Krebs mint a 7. század egyik szakaszparancsnoka küzdött.

Philipp József közleménye: „Egy hadinaplóból” — az egyik 1. gy. ezredbeli menetszázad fegyvertényét tárgyalja az olasz frontról.

Hausmann József: „A 9. Isonzói-csata pergőtüzében.” A szerző századának küzdelmét vázolja, melyben ő súlyosan megsebesülve fogságba jutott.

Loy Filmos őrnagy: „A 8/1. századdal Wilkolasnál.” A Wilkolas melletti harc volt az 1. gyalogezred második mérkőzése az ellenséggel. A veszteség nagy volt, mert a háború első idejében — mint tudjuk — olyan módon hajtottuk végre támadásainkat, mint azt a békében gyakoroltuk, vagyis gyors tempóban és nem sokat törődve a terep fedezékeivel. Ezért veszítettük el mihamar legjobb harcosaink túlnyomó részét.

Auffenberg-Komaróv Gusztáv Adolph őrnagy: „A sziléziai Egyesek hősi napja.” A Winiatynce melletti ütközet 1915 szeptember 7-én. Az 1. gyalogezred itten a Serethnél újból kitüntette magát s fényes győzelmet aratott, azonban, mivel a vezetés nem ragadta meg a kedvező alkalmat, — visszavonulással kellett befejeznie ezt az örökké emlékezetes napot.

Habermann Pál volt tart. hadnagy „Visszapillantás az 1918. évi júniusi átkelésre a Piaven.” A szerző az 1. gy. ezred 2. századának parancsnoka volt és megsebesült ebben a csatában. Közleményében leírja, hogy az átkelés és az ő visszaszállítása alatt, a Piave mily sok emberáldozatot követelt tőlünk.

Böhm Hans volt tart. főhadnagy: „Svety Krzyż.” — 1914. október 30-án az 1. gyalogezred IV. zászlóalja megszállta a Svety Krzyż magaslatát s egy fényesen sikerült rajtaütést hajtott végre az üldöző oroszokon.

Gerstenberger J. „Emlékezés az 1918. évi piavementi harcokra.” A szerencsétlen csata után az 1. gy. ezred a Piave Vecchia és Piave Nuova között állott. 1918. július 2-án az ezred nemcsak egy heves olasz támadást vert vissza, hanem a szomszédban levő 52. lövészzászlóalj fogságba esése után, ennek az állásait is visszavette az ellenségtől.

Schreiber Adolf dr. volt tart. zászlós: „1918 június 15. és 16. a hétközség fennsikján.” Az 1. gy. ezred egyik menetszázada a 27. gyalogezred kötelékében harcolt s Schreiber néhányadmagával az előnyomulás alatt elszakadt századától. Csapattestét keresve különböző ezredek harcaiban vett részt.

Auffenberg-Komaróv Gusztáv Adolph őrnagy: „A sziléziai Egyesek a Nadworna melletti csatában.” — Az 1. gyalogezrednek egyik legvéresebb harca volt ez s abban résztvevőknek örökre emlékülben marad.

Watzke Adolf szkvb. százados hadinaplójából közli azt a részt, mely az 1. gyalogezrednek a Majdan magaslat birtokáért vívott küzdelmére vonatkozik. 1915 május 15-én kezdődött a támadás és bár az ezred minden része hősiessen küzdött, a túlerőben levő oroszok ellenállását még 16-án sem bírta megtörni. A legborzalmasabb erdei harcot vívta itt az ezred. — *Watzke százados* mint az egyik századnak parancsnoka vett részt ebben az ütközetben. Leírása részletes és ezrede történetének egyik igen szép fejezetét képezheti.

Kröner Oszwald főmérnök az 1. gyalogezred I. zászlóaljának a világháború kezdetétől 1915 október hó 18-ig terjedő történetét írta meg hadinaplószerűen. A zászlóalj 1914 december 14-ig a szerbek ellen küzdött az 1. hegyi dandár kötelékében s több alkalommal kitüntette magát, majd az olasz fronton a Monte Santon. később pedig Plavanál harcolt az olaszokkal.

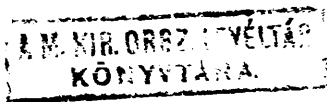
Horny Henrik mérnök: „A 106. népfelkelő hadosztály a világháborúban.” A hadosztály a Kummer-hadseregsoportha beosztva, a háború elejétől kezdve 1915 augusztus hóig az orosz fronton, az után az olaszok ellen a Doberdón küzdött. A hadosztály fegyverényei röviden, tömören és igen áttekinthetően vannak kiemelve.

Stauf v. d. March Ottokar részletesen ismerteti a népfelkelők hadi szolgálatát a havas és jeges Alpokban.

A következő füzetekben a cs. és kir. 99. gyalogezred tisztjeinek bajtársi egyesülete kezdi el ezredtörténetének ismertetését. Az ezred 1882-ben alakult s 1885 óta I. György görög király nevét viselte. A világháború adta az első alkalmat arra, hogy ez a csapatot összemérje fegyverét az ellenséggel. Az ezred haditetteinek leírása a későbbi füzetekben következik.

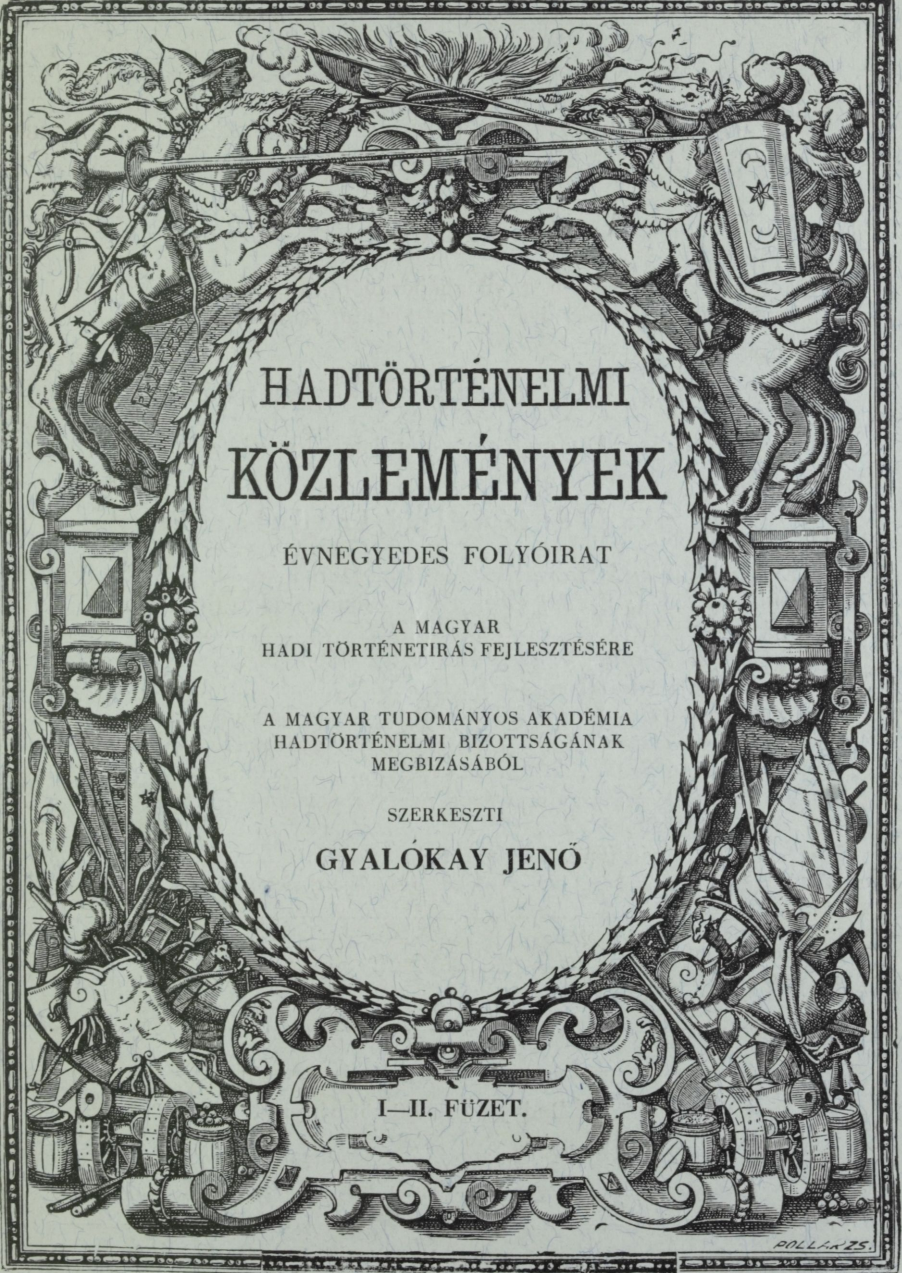
Scheff Károly, a cs. és kir. 6. dragonyos ezred kapitánya, folytatja hadinaplója 1915 április hó 1-ig terjedő részének ismertetését. A 6. lovas hadosztály a 4. hadseregnek Komarownál aratott győzelme után, ezzel a sereggel együtt visszavonult, hogy a szorongatott helyzetben levő 5. hadsereg segítségére siessen, majd pedig az általános visszavonulást más csapatokkal együtt fedezze. Ezek a hadműveletek természetesen nem mentek sánán, mert az orosz számtalan alkalommal arra kényszerítette az utóvédeket, hogy harcok árán tartóztassa fel az ellenséget. A folytonos harc, készenlét és menet úgy az ember mint a loányagot erősen elgyengítette; sőt a lóhiány annyira ment, hogy 1914. október 1-én már gyalogszázadokat állítottak fel a lovashadosztályok. A 6. lovashadosztály a Bialaig vonult vissza, majd a monarchia haderejének újbóli előretörése során a Sanig üldözte az ellenséget. A hadosztály ezután Bukovinába helyeztetett át és Czernowitz környékére került.

Sz.

XXXI. ÉVFOLYAM.

HADTÖRTÉNELMI
KÖZLEMÉNYEK

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT

A MAGYAR
HADI TÖRTÉNETIRÁS FEJLESZTÉSÉRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HADTÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK
MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
GYALÓKAY JENŐ

I—II. FÜZET.

A GRÓF VIGYÁZÓ SÁNDOR- ÉS FERENC-VAGYON
JÖVEDELMÉNEK FELHASZNÁLÁSÁVAL
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA. BUDAPEST, 1930.

TARTALOM

	Lap
<i>Dr. Fekete Lajos</i> : A hódoltság-kori törökség Magyarországra vonatkozó földrajzi ismeretei (1. közlemény)	1
<i>Markó Árpád</i> : A romhányi csata (1710 jan. 22.)	18
<i>Berkó István</i> : Magyar önkéntescsapatok az 1859-i háborúban	55

Tárca

<i>Kovács József</i> : Emlékeim a világháborúból	92
<i>Jurkovich Emil</i> : Hozzászólás Zechenter Antal származásához	98

Hadtörténelmi Okmánytár

<i>Dr. Janicsek István</i> : Egy arab szemtanu Belgrád megvételéről (1521.)	100
---	-----

Hadtörténelmi Irodalom

<i>Dr. Erdélyi Gyula</i> : A magyar katona (Ism. Markó Árpád)	105
<i>Dr. Málnási Ödön</i> : Erdődi Gróf Pálffy János nádor (Ism. Markó Árpád)	107
<i>Cs. Sebestyén Károly</i> : A szegedi vár legrégebb története. Szeged középkori vára (Ism. —y.)	109
<i>A világháború 1914—1918. IV. kötet.</i> (Ism. Kurtz Sándor)	110
<i>Budapest volt háziezredének, a cs. és kir. 52. gyalogezerednek története</i> (Ism. Sz.)	114
<i>Markó Árpád</i> : Két mozgalmas év a magyar nemestestőrség életéből (Ism. D. J.)	117
<i>Josef Schön</i> : Sabac (Ism. Suhay Imre)	118
<i>Wolfgang Wegener</i> : Die Seestrategie des Weltkrieges (Ism. Suhay Imre)	121

Pályázat	123
----------------	-----

Szerkesztőség: Budapest, I., Böszörményi-út 5/B. V. 2.

Kiadóhivatal: Budapest, V. Akadémia-utca 2.
(Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó hivatala.)

A kiadásért felel: Gyalóky Jenő.

XXXI. ÉVFOLYAM.

HADTÖRTÉNELMI
KÖZLEMÉNYEK

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT

A MAGYAR
HADI TÖRTÉNETÍRÁS FEJLESZTÉSÉRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HADTÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK
MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GYALÓKAY JENŐ

III—IV. FÜZET.

A GRÓF VIGYAZÓ SÁNDOR- ÉS FERENC-VAGYON
JÖVEDELMÉNEK FELHASZNÁLÁSÁVAL
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA. BUDAPEST, 1950.

TARTALOM

	Lap
<i>Dr. Florio Banfi:</i> Filippó Scolari és Hunyadi János	125
<i>Dr. Fekete Lajos:</i> A hódoltság-kori törökség Magyarországra vonatkozó földrajzi ismeretei (II. és befejező közlemény.)	154
<i>Dr. Nagy Julia:</i> Kiadatlan térkép Érsekújvár 1621-i ostromáról	155
<i>Gyalóky Jenő:</i> A nagyszzebeni és vöröstoronyi harcok 1849 március havában	161
<i>Berkó István:</i> Magyar önkéntes csapatok az 1859-i háborúban (II. és befejező közlemény)	207

Hadtörténelmi Okmánytár

Az utolsó Beresényi minősítő táblázata 1850-ből	259
---	-----

Hadtörténelmi irodalom

<i>Dr. Póka-Pivny Béla:</i> Csonkafranciaország két integritási harca és Szent Jeanne d'Arc (Ism. Kispalóc)	259
<i>Rátz Kálmán:</i> Az oroszországi cseh-szlovák légió története (Ism. M. Á.)	262
<i>Dr. Óvári-Aváry Károly:</i> Báró Mednyánszky Cézár emlékezései és vallomásai az emigrációból (Ism. —ő)	263
<i>Rózsás József:</i> Magyarosan, katonásan (Ism. —y.)	264
<i>Leone Andrea Maggiorotti:</i> Gli architetti militari italiani in Ungheria e specialmente ad Agria (Ism. Gy. J.)	266
<i>Ludovikás Lebente,</i> 1950. június (Ism. Kispalóc).....	268
<i>Der Feldkamerad:</i> III. évf. 1—9. sz. (Ism. Sz.)	269

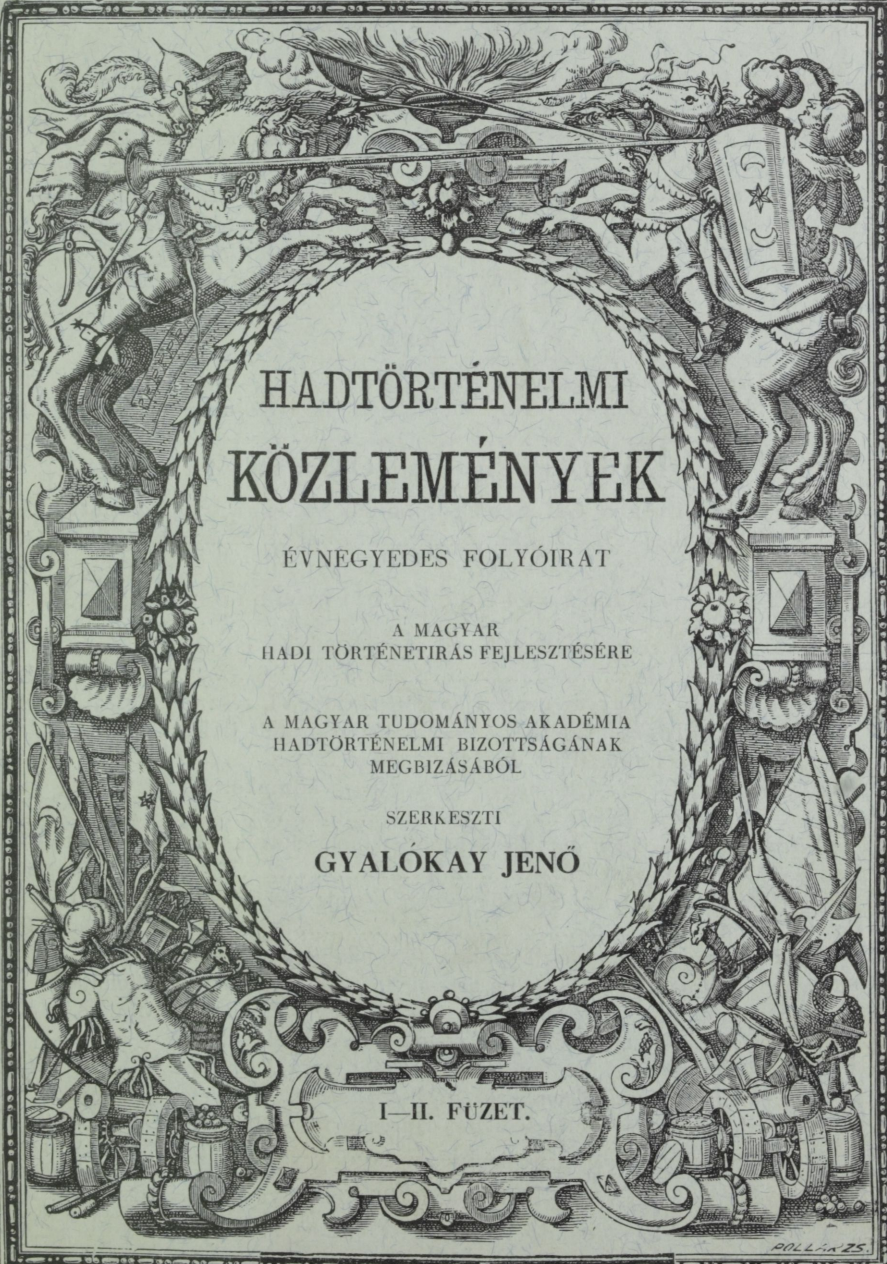
Szerkesztőség: Budapest, I., Böszörményi-út 3/B. V. 2.

Kiadóhivatal: Budapest, V. Akadémia-utca 2.

(Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó hivatala.)

A kiadásért felel: Gyalóky Jenő.

XXXII. ÉVFOLYAM.

HADTÖRTÉNELMI
KÖZLEMÉNYEK

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT

A MAGYAR
HADI TÖRTÉNETIRÁS FEJLESZTÉSÉRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HADTÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK
MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GYALÓKAY JENŐ

I—II. FÜZET.

POLLNER 25

A GRÓF VIGYÁZÓ SÁNDOR- ÉS FERENC-VAGYON
JÖVEDELMÉNEK FELHASZNÁLÁSÁVAL
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA. BUDAPEST, 1931.

TARTALOM

	Lap
<i>Dr. Szádeczky-Kardoss Lajos</i> : Báthory István lengyel király magyar katonái az 1580-i orosz háborúban	1
<i>Markó Árpád</i> : A trencsényi csata, 1708 augusztus 5-án (Első közlemény)	51
<i>Gyalókey Jenő</i> : Gróf Hadik András tábornagy mint hadtörténetíró	71
<i>Vitéz Lánghy Emil</i> : Együttműködésünk a németekkel a világháború első időszakában	88
<i>Miles Slovacus</i> : Tót honvédek véres harcai Erdélyért, 1917-ben	101

Tárca

<i>Vitéz Kósa Vince</i> : Magyarok Verdun előtt	119
<i>Vitéz Málnási Ödön dr.</i> : Gróf Marsigli Alajos (1750—1950)	126

Hadtörténelmi Okmánytár

Bem bizonyítványa Gál Sándor tábornok számára, Viddin, 1849 szeptember 15.	130
---	-----

Hadtörténelmi irodalom

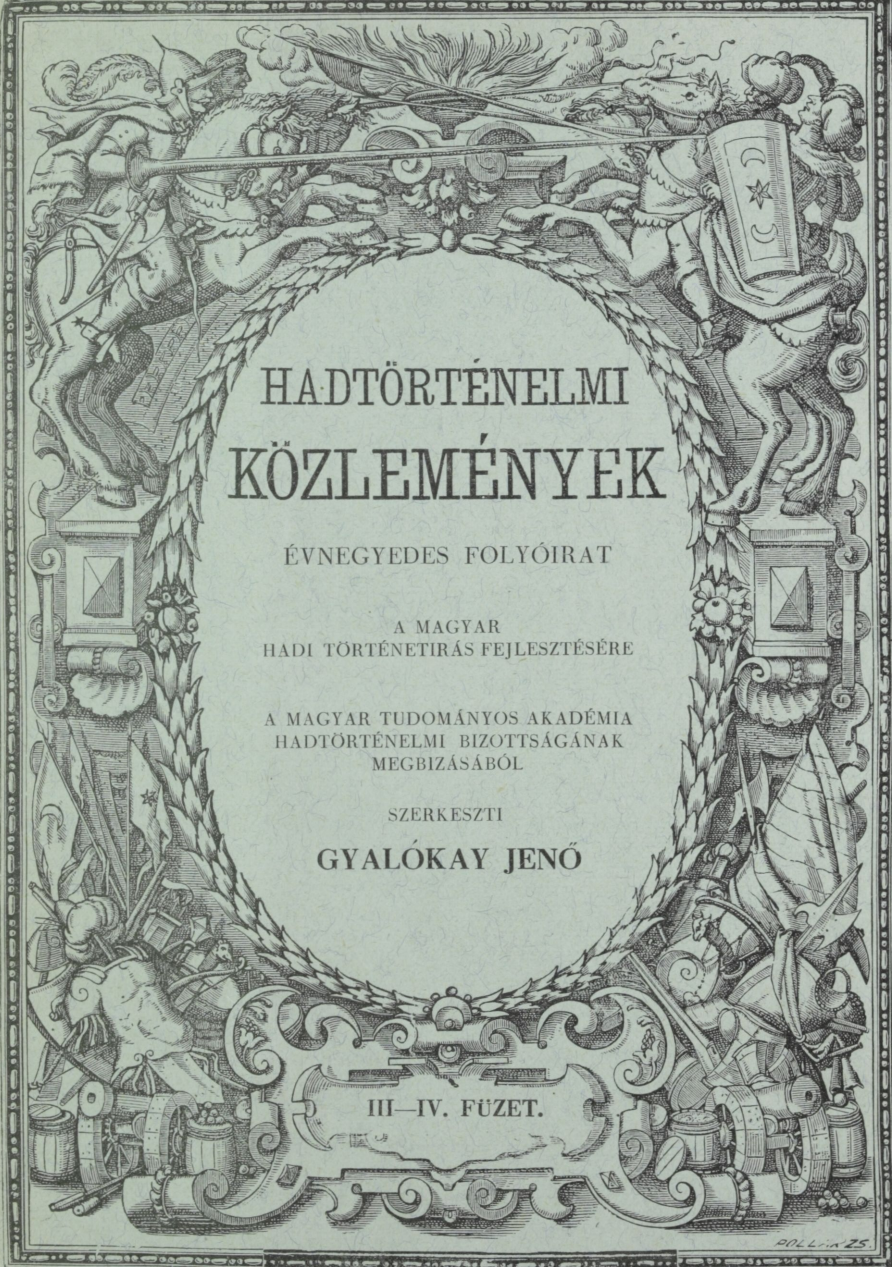
<i>József kir. herceg</i> : A világháború, amilyenek én láttam. IV. (Ism. Kispalóc)	152
<i>Breit József</i> : A magyar nemzet hadtörténelme. VI. rész (Ism. M. Á.)	158
<i>Dr. Hajnal István</i> : Esterházy Miklós nádor iratai. I. Kormányzástörténeti iratok (Ism. dr. Iványi Béla)	159
<i>Dr. Holub József</i> : Zalamegye története a középkorban. I. (Ism. dr. Iványi Béla)	141
<i>Vitéz Málnási Ödön dr.</i> : Hellebronth János kuruc ezredes (Ism. Markó Árpád)	142
<i>Dr. Horváth Jenő</i> : Törökország semlegessége 1848—49-ben (Ism. —y.)	145
<i>Riedl Lajos</i> : A Lovcsen elfoglalása 1916-ban (Ism. Doromby József)	144
<i>Leone Andrea Maggiorotti</i> : Le origini della fortificazione bastionata e la guerra d'Otranto (Ism. Gy. J.)	146
<i>Carl Hosse</i> : Az angol-belga felvonulás terve Németország ellen, a világháború előtt (Ism. Suhay Imre)	149
<i>Max v. Hoen und Egon Frh. v. Waldstätten</i> : Die letzte Reiter-schlacht der Weltgeschichte. Jaroslawice, 1914. (Ism. Suhay Imre)	149

Szerkesztőség: Budapest, I., Böszörményi-út 3/B. V. 2.

Kiadóhivatal: Budapest, V. Akadémia-utca 2.

(Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó hivatala.)

A kiadásért felel: Gyalókey Jenő.

HADTÖRTÉNELMI
KÖZLEMÉNYEK

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT

A MAGYAR
HADI TÖRTÉNETÍRÁS FEJLESZTÉSÉRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HADTÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK
MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GYALÓKAY JENŐ

III—IV. FÜZET.

BOLLER 25

TARTALOM

	Lap
<i>Markó Árpád: A trencsényi csata, 1708 augusztus 5-án. (2. és befejező közlemény)</i>	151
<i>Dr. Hardy Kálmán: Dunai flottillánk a világháborúban</i>	195
<i>Vitéz Somorjay Jenő: A 11. honvéd lovashadosztály működése 1915 aug. 25-től szept. 9-ig</i>	250

Tárca

<i>Vitéz Kósa Vince: Táborélet amerikai hadifogságban</i>	247
---	-----

Hadtörténelmi Okmánytár

Sükrüllāh ibn Šihāb töröknyelvű változatának a magyar had-, nyelv- és őstörténetre vonatkozó fontosabb szövegei (Közli Dr. Janicsék István)	254
---	-----

Hadtörténelmi irodalom

<i>Hadifogoly magyarok története</i> (Ism. Kispalóc)	268
<i>Vitéz Czékus Zoltán: Az 1914—18. évi világháború összefoglaló történelme</i> (Ism. Cs.)	275
<i>Riedl Lajos: Az 1918. évi osztrák-magyar és olasz támadás</i> (Ism. Vitéz Doromby József)	275
<i>A cs. és kir. 82. gyalogezred története</i> (Ism. Vitéz Doromby József)	278
<i>Marschall Foch: Meine Kriegserinnerungen 1914—18.</i> (Ism. Suhay Imre)	280
<i>Josef Schön: Sasinci</i> (Ism. Suhay Imre)	284
<i>Der Feldkamerad, 1950. 1951. évf.</i> (Ism. Sz.)	286

Szerkesztőség: Budapest, I., Böszörményi-út 3/B. V. 2.

Kiadóhivatal: Budapest, V. Akadémia-utca 2.

(Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó hivatala.)

A kiadásért felel: Gyalóky Jenő.

